

М. А. Хвесик, І. К. Бистряков

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИБУТКОВОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Формування в Україні сучасних господарських систем, що зорієнтовані на концепт самоорганізації територій, об'єктивно потребує зміни парадигми управління природними ресурсами в напрямі забезпечення їх ефективного фінансово-економічного використання. Ключова ідея авторів статті полягає у визначенні шляху досягнення сталого розвитку на засадах проектних форм управління природними ресурсами через нелінійну покрокову алгоритмізацію досягнення активізації процесів відтворення в площині об'єктного підходу. Показано, що господарська діяльність потребує оновлення організаційних форм, а також місце й роль фінансово-економічної складової в процесі капіталізації природних ресурсів із позицій їхньої прибутковості. Визначено механізми, що забезпечують імплементацію таких ресурсів у фінансовий простір. При цьому увагу зосереджено на питаннях надання природним ресурсам фінансової форми та забезпечення їх ефективного проходження через адекватну фінансову інфраструктуру. Зазначено, що вони істотно впливають на ефективність фінансової системи. Із метою прискорення введення у фінансову систему нових активів розроблено пропозиції щодо створення відповідних умов, включаючи чітку специфікацію прав власності з диференціацією часткових правомочностей; запровадження в практику регулювання природно-ресурсних відносин обмежень і захисних механізмів; модернізацію законодавства у сфері застави та сек'юритизації; формування ліквідного ринку; забезпечення економічних агентів ресурсами; гарантію проходження ресурсів через інфраструктуру тощо.

Ключові слова: капіталізація, природні ресурси, фінансовий простір, фінансово-економічні важелі, прибуткове природокористування, територіальні економічні системи, сталий розвиток.

Рис. 1. Літ. 39.

М. А. Хвесик, И. К. Быстряков

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧЕСКІЕ РЫЧАГИ КАПИТАЛИЗАЦИИ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРИБЫЛЬНОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

Формирование в Украине современных хозяйственных систем, которые ориентированы на концепт самоорганизации территорий, объективно требует изменения парадигмы управления природными ресурсами с позиций их эффективного финансово-экономического использования. Ключевая идея авторов статьи состоит в определении пути достижения устойчивого развития на основе проектных форм управления природными ресурсами посредством нелинейной пошаговой алгоритмизации достижения активизации процессов воспроизводства в плоскости объектного подхода. Показано, что хозяйственная деятельность требует новых форм организации, а также установлены место и роль финансово-экономической составляющей в процессе капитализации природных ресурсов с позиций их прибыльности. Определены механизмы, которые обеспечивают имплементацию таких ресурсов в финансовое пространство. При этом внимание сосредоточено на вопросах придания природным ресурсам финансовой формы и обеспечения их эффективного прохождения через адекватную финансовую инфраструктуру. Отмечено, что они существенно влияют на эффективность финансовой системы. С целью ускорения введения в финансовую систему новых активов разработаны предложения относительно создания соответствующих условий, включая четкую специфи-

© Хвесик М. А., Бистряков И. К., 2014

кацию прав собственности с дифференциацией частичных правомочностей; введение в практику регулирования природно-ресурсных отношений ограничений и защитных механизмов; модернизацию законодательства в области залога и секьюритизации; формирование ликвидного рынка; обеспечение экономических агентов ресурсами; гарантию прохождения ресурсов через инфраструктуру и т. д.

Ключевые слова: капитализация, природные ресурсы, финансовое пространство, финансово-экономические рычаги, прибыльное природопользование, территориальные экономические системы, устойчивое развитие.

Mykhailo Hvesyk, Ihor Bystriakov

FINANCIAL AND ECONOMIC LEVERS OF NATURAL RESOURCES' CAPITALIZATION IN THE CONTEXT OF PROVIDING THE PROFITABLE USE OF NATURAL RESOURCES

Forming in Ukraine modern economic systems, focused on the concept of self-organization of territories, objectively require a paradigm shift in the management of natural resources in the direction of ensuring their effective financial and economic use. The key idea, advocated by the authors, is to determine the path of sustainable development based on project forms of natural resources management through nonlinear algorithmization of targeted steps to achieve the goal activation of reproduction processes in the plane of the object-oriented approach. Has been shown that economic activity needs updating organizational forms. Has been outlined the role and place of the financial and economic component in the capitalization of natural resources on the basis of definition their profitable opportunities. The mechanisms that ensure the implementation of natural resources in the financial sector has been determined. In this case, has been focused on the matter of providing to natural resources financial forms and ensure their effective passing through adequate financial infrastructure. Specified that natural resources significantly affects on improving the efficiency of the financial system. In order to promoting the introduction of new assets into financial system provided proposals for the creation of appropriate conditions, including clear specification of property rights, with differentiation of partial competency; introduction into the regulation of the natural-resource relations restrictions and protective mechanisms; modernizing legislation on collateral and securitization; formation of a liquid market; providing economic agents with resources; guarantee of passing the resources throughout infrastructure.

Keywords: capitalization, natural resources, financial sector, financial and economic levers, profitable use of natural resources, territorial economic systems, sustainable development.

JEL classification: Q50, Q56, Q57, Q58.

Посилення глобальної економічної відкритості, входження в європейську спільноту, з одного боку, та формування в Україні перспектив постіндустріального суспільства, пов'язаних із ідеєю забезпечення самоорганізації територіального розвитку, — з другого, потребує зміни парадигми управління природними ресурсами як основи забезпечення загального процесу переходу держави від переважно вертикальних способів взаємодії із субнаціональними суб'єктами управління до горизонтальних відносин, тобто від моноцентричної моделі державної політики до поліцентричної.

Саме такий підхід підкреслює важливість і нагальність формування концепту фінансово-економічного самозабезпечення територій на засадах ефективного використання природних ресурсів. Утім, шляхи розв'язання проблеми раціонального, з економічного погляду, використання природних ресурсів повинні спиратися на оновлену, трансформовану систему принципів

управління. В умовах відсутності стійких уявлень про адекватний розподіл повноважень і бюджетних ресурсів, напрямів подолання суперечностей між правовими повноваженнями територіальних утворень різного рівня та фінансово-економічними можливостями реалізації цих прав, є очевидною потреба в активізації процесів капіталізації природних ресурсів. Це, у свою чергу, потребує рішучих кроків зі створення відповідної розвиненої інфраструктури, оскільки саме вона сприяє впровадженню концепту ефективного використання національного природного багатства країни в рамках формування сучасних природно-господарських комплексів. Більше того, така інфраструктура має бути орієнтована на отримання додаткових вартостей природно-ресурсного походження. Господарська діяльність, таким чином, потребує оновлених організаційних форм, створених на засадах спеціалізованої методології, яка дасть змогу об'єктивно оцінити природний капітал та водночас визначити його роль і місце в забезпеченні поступового розвитку національної економіки загалом. У цьому контексті фінансово-економічним важелям належить чи не найголовніше місце.

Слід зазначити, що окреслений напрям входить до кола інтересів наукової спільноти досить тривалий час. Утім, аналіз багатьох джерел [1—39] дає підстави говорити про те, що на сьогодні проблема розкрита неповністю. Більше того, вона поступово проявляється в нових ситуативних станах сучасної рухливої економіки.

В Україні рівень капіталізації різних видів природних ресурсів є нерівнозначним як за видами, так і в територіально-просторовій площині. Стан капіталізації земельних, водних, лісових та інших видів ресурсів істотно відрізняється. Зокрема, залишається низькою капіталізація природних ресурсів місцевого значення, на відміну від тих, що мають загальнодержавне значення. Досі переважає галузевий підхід до використання природних ресурсів, за якого вони є лише початковим чи проміжним елементом у ході виробництва кінцевого продукту, а власне процес природокористування не є цілеспрямованим. Окрім того, у цій сфері майже відсутній підприємницький підхід, котрий забезпечував би самовідтворення природного середовища. Таким чином, актуалізується питання створення ефективної інфраструктури капіталізації природних ресурсів із метою забезпечення дієвого управління ними за умов, коли акцент зміщується на отримання системного ефекту від переведення природно-ресурсного капіталу у вартісну форму.

З огляду на зазначене важливим завданням стає окреслення місця й ролі фінансово-економічної складової в алгоритмі капіталізації природних ресурсів, що уможливить подальшу структуризацію накопиченого знання щодо ефективного користування природними ресурсами, ставлення до них як до багатства, природно диференційованого за просторовими ознаками.

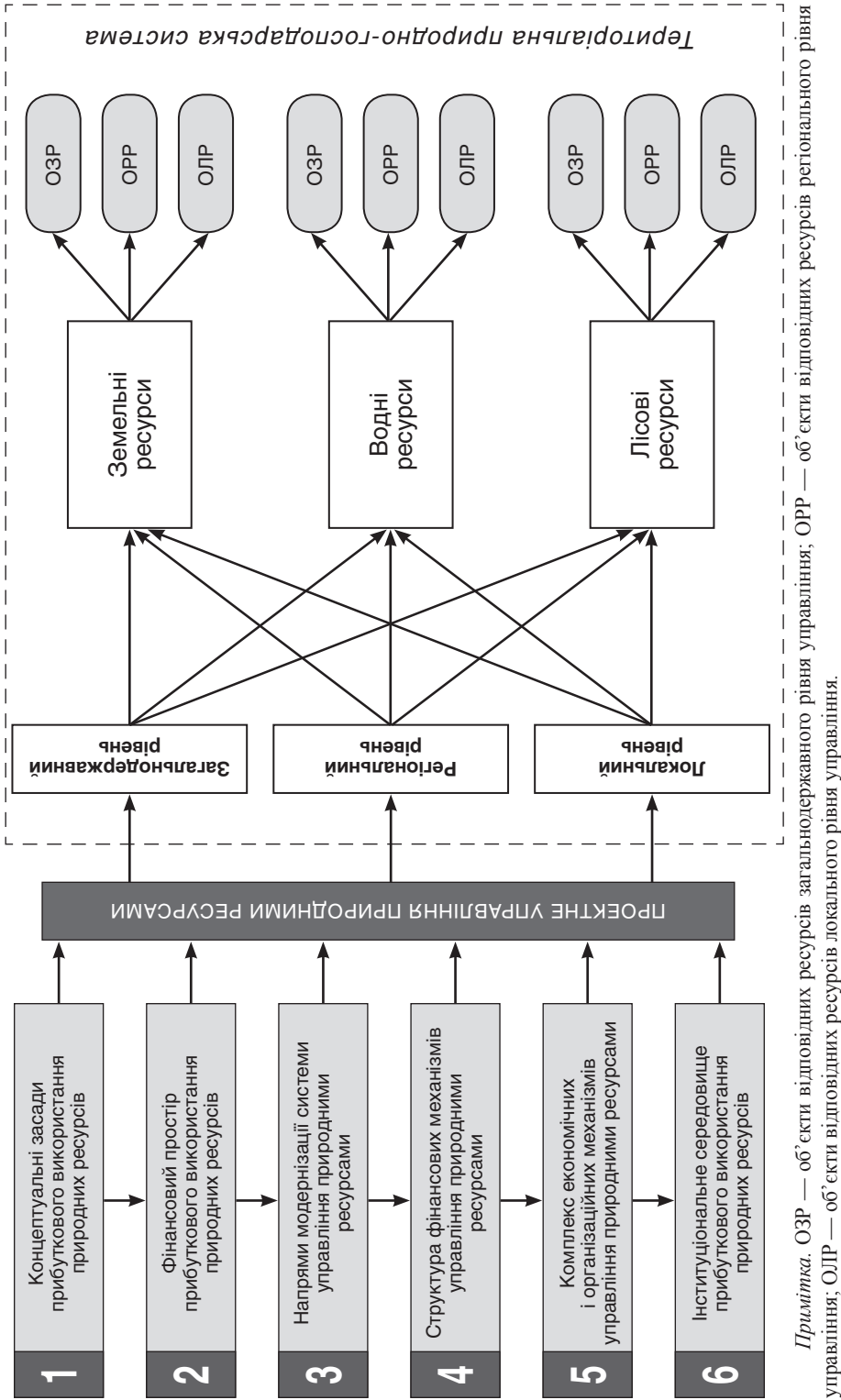
Алгоритм капіталізації природних ресурсів

Розглядаючи алгоритм як відповідний набір інструкцій, котрі описують порядок дій виконавця з метою досягнення результату щодо впорядкування процесу капіталізації природних ресурсів, слід підкреслити доцільність його узгодження з відповідними принципами формування інфраструктурного забезпечення. При цьому слід урахувувати конституційні й нормативно-правові аспекти системного впорядкування відносин суб'єктів господарювання. Щодо розбудови інфраструктури капіталізації природних ресурсів у рамках розвинутої інноваційної економіки природокористування варто зазначити, що алгоритм управління повинен кореспондувати з усією сукупністю проблемних питань. До останніх слід віднести підтримку екосистемної цілісності в рамках просторової диференціації капіталів, проектного управління й фінансування, організацію кластерно-корпоративних форм господарювання, забезпечення консолідованого спільного інвестування, фінансизації та сек'юритизації природного капіталу, культивування корпоративної соціальної й екологічної відповідальності та розвиток державно-приватного партнерства.

Системний аналіз складових алгоритму забезпечення управління капіталізацією природними ресурсами виявляє, що їх упорядкування має нелінійний характер, тому його доцільно здійснювати у двох площинах. При цьому по вертикалі впорядковуються складові процесу забезпечення простору дій цілеспрямованого формування сучасних умов капіталізації природних ресурсів, а по горизонталі — структурні складові, котрі в результаті гармонізують пооб'єктну діяльність капіталізації природних ресурсів на національному, регіональному й місцевому рівнях.

Управління капіталізацією природних ресурсів включає такі змістовні кроки: розроблення концептуальних засад, упорядкування фінансового простору прибуткового використання природних ресурсів; визначення напрямів модернізації системи управління такими ресурсами; формування відповідних фінансових, економічних і організаційних механізмів; створення інституціонального середовища прибуткового використання природних ресурсів (рисунк). Важливим аспектом наведеної схеми управління капіталізацією природних ресурсів є те, що її складові треба провести крізь блок проектного управління такими ресурсами. Це є принциповим, оскільки забезпечує цілеспрямованість діяльності за рахунок оптимізації співвідношення інвестиційного проекту та проектів сталого розвитку, що виконуються за пооб'єктною методологією.

Крім того, вибір алгоритму дій стає творчим процесом, оскільки маємо багатоваріантне завдання. Тому акцент слід робити на формуванні комбінацій управлінських дій. Важливим також є визначення й обґрунтування так званих управлінських пазлів, що передбачає оперування сукупністю основних

Примітка. ОЗР — об'єкти відповідних ресурсів загальнодержавного рівня управління; ОРР — об'єкти відповідних ресурсів регіонального рівня управління; ОЛР — об'єкти відповідних ресурсів локального рівня управління.
Джерело: побудовано авторами.

Рисунок. Схеми управління капіталізацією природних ресурсів

складових, за допомогою котрих можливо розробити алгоритми широкого спектра комбінацій. Вибір складових передбачається здійснювати з визначених ключових блоків процесного впорядкування управління капіталізацією природних ресурсів, зміст яких наводиться нижче.

Підкреслимо, що для більш конструктивного сприйняття фінансової складової капіталізації природних ресурсів ми зосередили увагу на п'ятьох блоках алгоритму, виключаючи комплекс економічних і організаційних механізмів управління природними ресурсами, котрий має особливі ознаки, а отже, потребує окремого розгляду. При цьому матеріалу надається більш імперативний характер за рахунок його подання у вигляді пронумерованих позицій рекомендаційного плану. Таким чином, на наш погляд, зберігається спадкоємність щодо забезпечення проектних форм управління процесом.

I. Концептуальні засади капіталізації природних ресурсів:

1. Прийняти за базове визначення категорії “капіталізація природних ресурсів”, котру слід розглядати як складову процесу перетворення факторів виробництва на капітал у економічних системах на засадах гармонізації інтересів суб'єктів господарювання з метою забезпечення сталого розвитку національних територіальних утворень.

2. Розглядати природні ресурси із позицій інтегрального визначення капіталу, згідно з котрим це будь-які блага, ресурси або накопичені результати праці, що використовуються в господарській діяльності з метою створення додаткової вартості та отримання прибутку; це вартість, здатна забезпечувати додаткову вартість, постійно перебуваючи в русі у формі безперервного кругообігу. У такому разі сутність категорії “ресурс” полягає в кількісній мірі можливості виконання будь-якої діяльності; це умови, котрі дають змогу за допомогою певних перетворень отримати бажаний результат.

3. Зосередити увагу на ключових елементах сфери впливу капіталізації природних ресурсів. Зокрема, її високий рівень надає можливість при первинному розміщенні акцій одержати більше коштів за участь інвестора в капіталі; у разі запозичення фінансових ресурсів встановити меншу вартість позикових коштів; отримати певний захист від небажаного поглинання; забезпечити узгодження інтересів різних груп акціонерів.

4. Розглядати капіталізацію в контексті засобу досягнення мети сталого розвитку територіальних економічних систем, зокрема в процесі підвищення їх конкурентоспроможності у площині збільшення ринкової вартості активів, які обертаються в їхньому фінансовому просторі.

5. Пам'ятати, що успішність фінансової системи забезпечує постійний пошук та формування нових потоків природно-ресурсних активів, отже, перспективи територіального розвитку залежать від здатності простору генерувати капітал на основі сценаріїв його відтворення.

6. Віднести до структури складових щодо введення в обіг фінансової системи нової маси активів:

— чітку специфікацію прав власності та створення обмежень і захисних механізмів, включаючи ті, що потрібні для запобігання переходу всіх прав власності на стратегічно важливі активи у власність нерезидентів, у т. ч. транснаціональних компаній, та гарантування збереження економічного суверенітету. З цією метою при специфікації прав можуть бути виокремлені права тривалого користування, права розпорядження з обумовленими обмеженнями (використання активів та можливості їх відчуження на користь іноземних осіб) або можливістю запроваджувати такі обмеження;

— модернізацію законодавства у сфері застави, сек'юритизації, включаючи капіталізацію активів шляхом перетворення активу на біржовий товар, а також випуск забезпечених цінних паперів. Проблеми в цій сфері обмежують розширення заставної бази та розвиток внутрішнього ринку сек'юритизації;

— забезпечення ліквідного ринку, зокрема шляхом створення його інфраструктури й відповідних механізмів (бірж, маркет-мейкерів тощо). Ліквідність активів можна забезпечувати також прямими угодами з нефінансовими компаніями (для банку попередня угода про продаж застави означає, що остання стає ліквідною);

— надання економічним агентам ресурсів, що передбачає емісію грошей та їхніх еквівалентів під створену в ході капіталізації вартість. Економічно виправданим є підхід до емісії під нову вартість, за якої грошова пропозиція відповідатиме попиту на гроші. Капіталізація активів сама по собі розширює попит на гроші для трансакцій із активами, тому адекватна емісія не призведе до інфляційних наслідків;

— гарантію проходження ресурсів через інфраструктуру, для чого на перших етапах обов'язкове використання останньої державними компаніями.

7. Увести в обіг некапіталізовані елементи національного багатства через механізм сек'юритизації активів, котрий розглядається як спосіб так званого перетворення незадіяних активів на такі, що обертаються, за допомогою фондів ринків.

8. Забезпечити сек'юритизацію природних ресурсів через блоки їх алокації, створення активів, а також формування й відтворення капіталу.

9. Створити умови для компаній спеціального призначення SPV¹.

10. Скласти перелік видів активів, які можуть бути сек'юритизовані за рахунок капіталізації природних ресурсів із забезпеченням на стадії реалізації

¹ SPV (special purpose vehicle) — це компанія, що спеціалізується на управлінні інвестиційними проектами та може забезпечити системний підхід до організації всього процесу інвестування в розвиток об'єктів місцевої інфраструктури. Їх головними завданнями є забезпечення управління відокремленим пулом активів та здійснення його рефінансування на ринку капіталів або грошовому ринку за допомогою випуску цінних паперів. Встановлено, що залучені SPV фінансові ресурси на фінансових ринках стають інвестиційними ресурсами для власників капіталу.

схеми структурного фінансування правового й фінансового захисту потенційних інвесторів.

11. Розширити перелік фінансових інструментів за допомогою випуску інфраструктурних облігацій, що сприятиме реалізації окремих проектів розвитку інфраструктури.

12. Забезпечити ефективне використання регіонами механізму сек'юритизації з метою активізації інвестиційної діяльності та прискорення власного соціально-економічного розвитку. Для цього варто привести українське законодавство у відповідність із потребами економічного зростання, піднесення країни та безпечного входження у фінансовий простір.

II. Фінансовий простір прибуткового використання природних ресурсів:

1. Зробити наголос на тому, що в умовах постіндустріального суспільства та фінансизації економічних відносин надзвичайно важливо здійснювати управління відтворенням територіальних економічних систем (ТЕС) на основі осмислення, аналізу й урахування уроків світової фінансової кризи, яка стала безпосереднім наслідком суперечностей між реальною величиною створеного суспільством валового продукту та не забезпеченим реальною вартістю спекулятивним капіталом. При цьому слід ураховувати, що розрив між вартістю реальних активів і спекулятивним капіталом у світовій економічній системі вже перевищує 400 трлн дол. США, а незабезпеченість грошових агрегатів відповідною потужністю спричиняє формування спекулятивної бульбашки, котра, як правило, зникає після досягнення критичної маси.

2. Забезпечити узгодженість територіального фінансового простору з територіальними активами з метою гарантування діяльності ТЕС на принципах сталого розвитку.

3. Розглядати фінансові ринки як інструмент, за допомогою якого можна досягати не лише коротко-, а й довгострокових цілей та який із часом стає своєрідним показником турботи про збереження довкілля, заохочуючи суб'єктів господарювання відповідально ставитися до людей та навколишнього природного середовища.

4. Зосередити увагу на фінансах як засобі мобілізації капіталу для інвестицій. Капітал може бути отриманий від банків, розміщення цінних паперів, оренди, державного фінансування, облігацій промислового розвитку, венчурних компаній, акредитивів, векселів, ф'ючерсів тощо. Він не обов'язково повинен перебувати у власності його розпорядника та нерідко є запозиченим у тій чи іншій формі. При цьому має бути певна застава, зазвичай у вигляді основних засобів, котрі забезпечують передбачуваний потік доходів. Тому першим життєво важливим кроком у цьому напрямі є пошук передбачуваних потоків доходів, які дадуть змогу робити запозичення, що, відповідно, розширить пул капіталу розпорядників та, як наслідок, розміри можливих прибутків.

5. Розробити програму капіталізації неринкових на сьогодні елементів національного багатства, зокрема землі, надр, нерухомості, інтелектуальної власності, для формування потужної, суверенної фінансової системи України. Адже для залучення капіталу потрібно знайти активи, котрі забезпечують дохід та виступають у ролі застави, а також як джерело прибутків. Іншими словами, ланцюг створення вартості у сфері фінансів функціонує за добре відомим фінансовим правилом щодо можливості інвестування в ризиковані активи при здійсненні запозичень під безпечні активи.

6. Врахувати, що сучасні дослідження в зазначеній сфері націлені переважно на вивчення фінансових процесів капіталізації, не відрізняючи їх від реальних, у результаті чого складається враження, ніби капіталізація за своєю сутністю є фінансовим явищем. Утім, із позицій природокористування вона має подвійний характер, оскільки охоплює процес природного відтворення екологічних ресурсів.

7. У питаннях підвищення рівня капіталізації природних ресурсів основну увагу варто приділити хедж-фондам, організаціям, які одночасно намагаються вкладати кошти в більш творчому напрямі та компенсувати ризики, застосовуючи різні форми фінансових інструментів (часто з катастрофічними наслідками). Разом із тим слід урахувувати класи активів. Окрім того, у процесі пошуку більших прибутків доцільно робити акцент на цінах активів, адже націленість на інвестиційну дохідність є однією з основних рис сучасної міжнародної фінансової системи.

8. Забезпечити формування нових бізнес-моделей, що будуються на зворотному боці застави, використовуючи поєднання нових форм спеціальних знань із обчислювальною потужністю та програмним забезпеченням, шляхом формування нових джерел доходів за рахунок наявних портфелів і розширення їх спектра або виявлення абсолютно нових потоків доходів. При цьому важливо ідентифікувати особливу географію доходів, котрі раніше вважалися незначними (дріб'язковими) чи закритими (забороненими), та включити їх у фінансову систему. До таких ресурсів, які неповною мірою включені в ринковий обіг, належать, зокрема, природні. Так, на території економічних систем завжди зосереджені певні природні ресурси, котрі можуть бути як відновлювальними, так і невідновлювальними.

9. Запровадити в широкий вжиток категорію “фінансовий простір” як складову економічного простору, що охоплює сукупність взаємовідносин суб'єктів господарювання на певній території, котрі об'єднані спільними інтересами та діяльністю яких у взаємодії з фінансовими інститутами спрямована на мобілізацію й перерозподіл фінансових ресурсів із метою управління вартістю та відтворювально-інвестиційними процесами. Фінансовий простір використання природних ресурсів формують власне ресурси території, держава, регіональні й муніципальні утворення, підприємства-природокористувачі, територіальні громади.

10. Здійснювати регулювання територіального фінансового простору в частині використання природних ресурсів із позицій як нормативно-правового, так і ринкового впорядкування фінансової діяльності в різних сегментах управління: державному (закони та інші нормативні акти); ринковому (фінансові ринки); проектному (конкретні заходи, підприємства, інвестиційні проекти).

III. Напрями модернізації системи управління природними ресурсами:

1. Забезпечити впровадження інвестиційно-проектних підходів до управління природними ресурсами як керованим процесом із заданими результатами й критеріями ефективності. Завдання проектного управління полягає в тому, щоб за рахунок створення організаційно-економічного механізму та відповідної інфраструктури проектно-господарської діяльності сформувати в просторі інституціональні структури, через діяльність котрих можна було б реалізувати аналогічні проекти ресурсокористування, тобто фактично проекти сталого розвитку територій. На нашу думку, такими інститутами, що створять підґрунтя для побудови інфраструктури проектного управління природними ресурсами, можуть бути саме корпоративні об'єднання кластерного типу.

2. Створити сучасну, високоефективну інфраструктуру проектного управління природними ресурсами. При цьому інвестиційний процес слід розглядати з позицій об'єктивізації економічних інтересів, суб'єктивних намірів учасників господарської діяльності.

3. Забезпечити впровадження публічно-приватного партнерства у сфері природокористування з упорядкуванням об'єктів власності, використання яких пов'язане з виконанням відповідних завдань.

4. Активізувати процеси капіталізації природних ресурсів у напрямі створення розвиненої інфраструктури, котра сприятиме реалізації концепту ефективного використання національного природного багатства країни в рамках формування сучасних природно-господарських комплексів, орієнтованих на отримання додаткових вартостей природно-ресурсного походження.

5. Розробити спеціалізовану методологію господарської діяльності природно-ресурсного спрямування, яка дасть змогу об'єктивно оцінити природний капітал та визначити його роль і місце в поступовому розвитку національної економіки загалом. Оскільки на сьогодні рівень капіталізації різних видів природних ресурсів є нерівнозначним як за видами, так і в територіально-просторовій площині.

6. Визначити ключовим принципом забезпечення ефективного управління природокористуванням збереження природного багатства країни. Така орієнтація передбачає, з одного боку, формування дієвих територіальних систем господарювання, з другого — запровадження сучасних фінансово-економічних механізмів раціонального використання природних ресурсів.

7. Модернізувати управління природними ресурсами за такими напрямками:

— формування інституціонального підґрунтя для створення інфраструктури капіталізації природних ресурсів на засадах кластерно-корпоративної державно-приватної форми організації природно-економічних відносин, яка забезпечить надійне партнерство сторін, об'єднає потужний інноваційно-інвестиційний ресурс для досягнення кінцевої мети проектної діяльності оптимальним шляхом;

— сприяння розвитку та істотному посиленню соціальної й екологічної відповідальності суб'єктів господарювання, орієнтованих на раціональне природокористування, охорону довкілля, розв'язання екологічних проблем тощо, а також розроблення дієвих механізмів забезпечення ефективної господарської спеціалізації територіальних утворень в умовах ринку;

— створення інфраструктури інвестиційної й проектно-господарської діяльності в межах корпоративних об'єднань кластерного типу з функціональним забезпеченням консолідованого проектного фінансування та проектно-процесного підходу до управління природокористуванням, який включатиме генерацію проекту, його оцінку (у т. ч. комплексну оцінку активів природного капіталу), спільне фінансування, затвердження й реалізацію на прибутковій основі з розподілом проектних ризиків серед учасників економічної діяльності;

— формування в рамках розвитку інфраструктури проектного управління природними ресурсами окремих проектних компаній відповідної сек'юритизованої корпоративної фінансової ланки проектного управління (за типом корпоративних чи пайових інститутів спільного інвестування) із залученням державних, регіональних і місцевих владних структур, бізнес-корпорацій, територіальних громад та органів місцевого самоврядування, котрі виступають у ролі замовників проектів і засновників проектних компаній на основі механізмів державно-приватного партнерства та корпоративної соціальної й екологічної відповідальності;

— розроблення й упровадження стратегічної моделі розбудови територіальних муніципальних утворень на засадах гармонізованої взаємодії суб'єктів господарювання, корпоративної системи управління природокористуванням, де головним визначається природно-господарський комплекс, що перебуває в зоні інтересів і впливу територіальної громади. При цьому слід забезпечити передачу в муніципальну власність відповідної частини земель та інших природних ресурсів (водних, лісових масивів, рекреаційних територій, родовищ корисних копалин), які входять до простору підтримки життєдіяльності громади, з розробленням відповідних законодавчих актів, котрі визначатимуть статус муніципальних природних і екологічних об'єктів, а також право органів місцевого самоврядування на вільне користування ними та володіння в контексті впровадження муніципального підприємництва в цій сфері.

IV. Структура фінансових механізмів управління природними ресурсами:

1. Вважати, що фінансові механізми управління в сучасній економіці є найефективнішими, оскільки можуть здійснювати безпосередній і опосередкований вплив на всі види капіталу та трансформувати їх в універсальну фінансову форму. Фінансові механізми становлять основу таких сучасних видів управління, як проектне й структурне, котрі на сьогодні є найефективнішими. З цих позицій проектне управління розвитком територіальних утворень передбачає насамперед професійне управління змінами, що сприяють задоволенню вимог сталого розвитку із застосуванням проривних інноваційних технологій.

2. Розглядати фінансовий механізм управління природними ресурсами як сукупність впливів на розроблення, прийняття й реалізацію рішень щодо використання природних ресурсів. Він включає методи регулювання територіального фінансового простору, регулювання зовнішніх виходів і зв'язків з іншими системами, фінансові важелі й інструменти, інформаційне забезпечення.

3. Вважати головним завданням фінансового механізму раціонального використання природних ресурсів формування та ефективне застосування централізованих і децентралізованих джерел фінансування раціонального природокористування, а також забезпечення сприятливих умов для цього шляхом організації фінансових відносин.

4. Зорієнтувати фінансово-економічний механізм управління природними ресурсами на формування грошових активів гетерогенного походження (державні капітальні та інші інвестиції, дотації, компенсаційні платежі, кошти спеціальних фондів тощо), які спрямовуються у сферу природокористування, а також на матеріально-технічне забезпечення, екологічне страхування, систему відшкодування збитку, завданого довкіллю. Створити умови для регулювання цього механізму нормами природно-ресурсного, природоохоронного, господарського, фінансового, податкового, інвестиційного та інших видів законодавства.

5. Забезпечити розвиток системи регулювання територіального фінансового простору в частині використання природних ресурсів. Передбачити як нормативно-правові, так і ринкові регулятори фінансової діяльності в різних сегментах управління — державному (закони та інші нормативні акти); ринковому (фінансові ринки); проектному (конкретні заходи, підприємства, інвестиційні проекти).

6. Сприяти активному застосуванню у сфері природокористування таких фінансових важелів: позикових ставок, орендної плати, фінансових санкцій, економічних фондів цільового призначення, пайових внесків, портфельних інвестицій, дивідендів тощо. Виходи та зв'язки з іншими системами повинні забезпечити зовнішню підтримку проектів сталого розвитку територій через різні форми державного й приватного фінансування, кредитування, страхування, лізингу, ліцензування, експертизи та ін.

7. Зосередити увагу на тому, що фінансові інструменти формуються із контрактних і партнерських зобов'язань стосовно участі природних ресурсів у реалізації різноманітних проектів сталого розвитку територій, які фіксують фінансові відносини між територіальними суб'єктами, а також з іншими економічними суб'єктами. До них віднесено: а) контрактні інструменти — інвестиційні (цінні папери), кредитні (договори про кредитування, векселі та ін.), депозитні (депозитні договори, депозитні й зберігальні сертифікати), платіжні (чеки, акредитиви тощо), страхові (страхові договори, поліси) та ін.; б) партнерські інструменти — інвестиційні проекти, концесійні угоди, різні форми державно-приватного партнерства.

8. Сформувати в рамках фінансового механізму систему інформаційного забезпечення, котра включатиме різноманітну економічну, комерційну, фінансову та іншу інформацію, зокрема про фінансовий стан суб'єктів територіальних економічних систем, ситуацію на ринках, реєстр прав власності, кадастрові дані про територіальні ресурси.

9. Як ефективний механізм практичної реалізації поставленого завдання розглянути структурне фінансування конкретних проектів, пов'язаних із залученням інвестицій у територіальну інфраструктуру. Сутність такого фінансування полягає в об'єднанні територіальних активів суб'єктів одного чи декількох територіальних утворень для розроблення привабливішого інвестиційного інструменту. Найпривабливішим для інвесторів є базовий актив, що складається з очікуваних грошових потоків, таких як майбутні грошові надходження від реалізації послуг, кредитні зобов'язання одного або декількох позичальників, надходження від використання прав власності на природні ресурси, а також патенти, ліцензії, ноу-хау та інші грошові потоки.

10. З метою максимізації ефекту від використання природних ресурсів забезпечити підвищення ефективності капітальних інвестицій на оновлення технологічної бази природоексплуатуючих виробництв, посилення їхньої екологічної безпеки шляхом зменшення негативного впливу на довкілля, введення в дію основних фондів природоохоронного значення тощо. Реалізація цих завдань потребує фінансування й поточних (тобто таких, котрі спрямовані на формування оборотних активів), й інвестиційних (орієнтованих на придбання, створення чи відновлення необоротних активів) затрат. Фінансові ресурси на виконання таких завдань можуть бути отримані з багатьох джерел, серед яких виокремлюють централізовані (пов'язані з використанням коштів бюджетів усіх рівнів) і децентралізовані (не пов'язані з використанням бюджетних коштів).

11. На основі диференціації сфер та ланок фінансових відносин у складі фінансово-економічного механізму виокремлювати бюджетний, позабюджетний, екологічно-страховий, кредитний і фінансовий механізми природокористувачів. При обґрунтуванні пріоритету тих чи інших джерел фінансових ресурсів рекомендовано враховувати переваги й недоліки кожного з них.

12. Віднести до фінансово-економічних механізмів раціонального використання природних ресурсів: фінансування ресурсо- й природоохоронних проектів за рахунок відрахувань із бюджетів різних рівнів; розвинену систему природоохоронних фондів (як регіональних, так і екологічних окремих підприємств); систему екологічних банків; механізм залучення коштів екологічного страхування, а також міжнародних фінансових установ і організацій (зокрема, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, зарубіжних фондів та корпорацій); використання власних коштів підприємств-природокористувачів, інвестиційних кредитів, у т. ч. екологічних, наданих на пільговій основі.

V. Інституціональне середовище прибуткового використання природних ресурсів:

1. Запровадити концептуальне бачення інституціонального середовища капіталізації природних ресурсів в Україні. У рамках чинного законодавства найпривабливішим форматом для фінансових інститутів, які об'єктивують інституціональне середовище, визначено інститути спільного інвестування.

2. Врахувати при обґрунтуванні інституціональних засад капіталізації природних ресурсів концептуальне бачення відомого економіста, нобелівського лауреата Ернандо де Сото, який вважає, що для підвищення капіталізації території необхідно зробити три кроки [32]:

— реструктурувати активи. На сьогодні активи вкладені в застарілі виробничо-господарські матриці та не можуть бути капіталом, оскільки вони закріплені, не обертаються в системі глобальних обмінів, прив'язані до територіально локалізованих форм діяльності;

— визначити роль активів у системі глобальних обмінів, надати таким активам інституційної форми (правове оформлення прав на майно, специфікація прав власності, розвиток іпотечного кредитування тощо), яка забезпечить їхню мобільність, максимальну віддачу в системі глобальних обмінів;

— здійснити нову “укладку активів на території”. На цьому етапі з'являються поняття “інвестиційне середовище”, “матриця капіталізації”, “пул активів”.

3. Закріпити нормативно термін “територіальний природно-ресурсний актив”, що означає сукупність ресурсів, котрі розміщені на певній території, здатні генерувати дохід та дають змогу досягти очікуваного ефекту при їх використанні.

4. Удосконалити чинні інституційні рамки, які забезпечують результативний перерозподіл ресурсів від неефективних до ефективних користувачів із підтримкою стимулів до неформальної економічної діяльності. Зазначене стосується формування інституціонального простору для взаємодії матеріальних і нематеріальних активів. У цьому аспекті до ключових проблем віднесено: капіталізацію нематеріальних активів, а саме управління

нематеріальними ресурсами, оцінку таких активів і власності, ефективність їх використання та інші питання.

5. Включати до нематеріальних активів управлінські, організаційні й технічні ресурси, капіталізовані права і привілеї, права на користування та інші, у т. ч. майнові, на користування земельними, водними, лісовими ресурсами, надрами тощо. З метою ефективного використання нематеріальних активів відокремити їх від інших активів суб'єкта господарювання та, що особливо важливо, від ділової репутації.

6. З огляду на акценти Корпоративного форуму зі сталого розвитку, забезпечити інституційний супровід рамкових положень щодо управління природними ресурсами:

— інновації: розвиток стратегій соціального партнерства на територіях бізнес-присутності; подолання розривів між бізнесом і освітою; просвіта споживачів (наприклад, у сфері захисту навколишнього природного середовища, етичного споживання тощо); популяризація інновацій за допомогою різних стимулів;

— державно-приватне партнерство (ДПП): створення міжсекторального й багатостороннього партнерств для сталого розвитку; відкриті та прозорі правила для ДПП, нормативна передбачуваність; співробітництво у сфері освіти й науки;

— державна політика: обґрунтований тариф для системи природних ресурсів (енергії, води); викорінення корупції в державному й приватному секторах; прозорість процедур державних закупівель; розроблення національної стратегії сталого розвитку за участі всіх стейкхолдерів (зацікавлених суб'єктів); однакове ставлення до партнерів при реалізації ініціатив такого розвитку;

— нові зобов'язання: поліпшення якості життя на територіях наявності бізнесу через інновації та сучасні технології (з акцентом на енергоефективності й здоров'ї населення); розширення партнерств; упровадження соціальних інновацій у бізнес-стратегії; викорінення корупції в усіх сферах господарської діяльності; підтримка економічного зростання, зайнятості, розвитку та інновацій у суспільстві, де бізнес працює з орієнтацією на зміцнення громади.

7. Для надання імпульсу змінам та усунення невідповідностей між короткостроковими економічними й фінансовими інтересами та довгостроковими цілями сталого розвитку забезпечити відповідне коригування державної політики щодо формування інституційних засад, реалізації державних інвестицій тощо.

8. До напрямів інституціонального забезпечення принципу відповідального інвестування включити такі дії інвесторів:

— заохочення компаній до повнішого розкриття інформації про власний підхід до сталого розвитку та корпоративного управління, а також до поліпшення показників своєї діяльності в цих сферах;

— залучення інформації ЕСКУ до власних інвестиційних рішень за всіма класами активів, включаючи акції, фіксовані доходи, нерухомість, інфраструктуру;

— заохочення учасників інвестиційного ланцюга (попечителів пенсійних фондів, інвестиційних менеджерів, аналітиків, інвестиційних консультантів і незалежних виконавців досліджень та ін.) до розв'язання питань сталого розвитку.

9. Створити інституціональне забезпечення процедури згоди між найкрупнішими фінансовими й інвестиційними інституціями держави стосовно розподілу капіталу серед тих компаній і учасників ринку, які працюють на сталій основі. Застосувати стандарти та передові методи щодо низки ключових аспектів сталого фінансування, запропонованих фінансовими установами, у контексті фінансової ініціативи ЮНЕП¹, Екваторіальних принципів та інших програм, включаючи такі позиції: сталі фондові біржі; корпоративне управління сталим розвитком; ринок прав на вуглецеві викиди та ринок проектних вуглецевих кредитів; ринки екологічних товарів і послуг; ринки біорізноманіття; ринки екосистемних послуг; ринки капіталу; страхові ринки.

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків. На сьогодні істотні резерви для виправлення економічної ситуації в Україні в контексті тіснішої співпраці з ЄС зосереджені у площині ефективного використання природних ресурсів, але не з традиційного погляду — як засобу та умови виробництва, а з позицій визначення їхніх прибуткових можливостей щодо поліпшення господарської діяльності територіальної спільноти. У такому ракурсі перспективи формування ресурсної бази сталого розвитку територіальних утворень у фінансовому просторі повинні бути тісно пов'язані з активною капіталізацією природно-ресурсних активів.

Важливим завданням використання природних ресурсів для цілей сталого розвитку є формування розвиненої системи управління, що відповідатиме сучасному фінансовому простору. Розв'язання цієї проблеми зосереджене в площині надання природним ресурсам фінансової форми та забезпечення їх ефективного проходження через адекватну фінансову інфраструктуру. У свою чергу, успішність фінансової системи залежить від здатності постійно відшукувувати і створювати нові потоки активів, котрі забезпечуватимуть дохід та відіграватимуть роль як застави, так і джерела прибутків. До таких ресурсів, що наразі не повною мірою включені в ринковий обіг, належать природні.

З метою активізації введення у фінансову систему нових активів потрібно створити відповідні умови, а саме: забезпечити чітку специфікацію прав

¹ ЮНЕП (UNEP, United Nations Environment Programme) — Програма ООН з навколишнього середовища, створена в 1972 р., після Стокгольмської конференції ООН із навколишнього середовища.

власності — розподіл (диференціацію) на часткові правомочності; запровадити в практику регулювання природно-ресурсних відносин вмонтовані обмеження й захисні механізми; модернізувати законодавство у сфері застави, сек'юритизації; сформувати ліквідний ринок; забезпечити економічних агентів ресурсами; гарантувати проходження останніх через інфраструктуру тощо.

Список використаних джерел

1. *Байбусинов Ш. Ш.* Проблемы капитализации природного капитала региона / Ш. Ш. Байбусинов, Г. Т. Шкиперова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.krc.karelia.ru/doc_download.php?id=312.
2. *Барановский А.* Недокапитализированная экономика / А. Барановский // Зеркало недели. — 2003. — № 42. — С. 12.
3. *Бегма Ю. С.* Капитал и оценка его стоимости в современной экономике / Ю. С. Бегма // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. — 2010. — № 6. — С. 167—177.
4. *Бистряков І.* Капіталізація природних ресурсів: механізми залучення інвестицій у сталій розвиток / І. Бистряков, В. Пилипів, О. Луців // Економіст. — 2013. — № 10. — С. 38—41.
5. *Бистряков І. К.* Комплексна оцінка та управління природними ресурсами в кластерно-корпоративних формах господарювання // І. К. Бистряков, Д. В. Клиновий // Економіка, екологія, управління. — 2012. — № 1. — С. 302—309.
6. *Бистряков І.* Просторові аспекти сталого розвитку: постнекласичний дискурс / І. Бистряков, В. Пилипів // Економічна теорія. — 2013. — № 2. — С. 5—15.
7. *Бистряков І. К.* Фінансовий простір держави: відтворення територіальних економічних систем / І. К. Бистряков, В. В. Пилипів // Регіональна економіка. — 2012. — № 4. — С. 82—89.
8. *Возняк Г. В.* Деякі підходи до оцінки рівня капіталізації виробничих активів регіону / Г. В. Возняк // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. — 2008. — Вип. 5 (17), ч. 1. — 320 с.
9. *Гриценко А. А.* Капіталізація та соціалізація економіки в ретроспективі та перспективі / А. А. Гриценко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. — 2009. — Вип. 15. — С. 191—196.
10. *Драйверы роста и развития / РА “Эксперт”* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.raexpert.ru/strategy/conception/part2/4>.
11. *Дутко Н. Г.* Європейський досвід державно-приватного партнерства / Н. Г. Дутко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej11/txts/10dngdvp.pdf>.
12. Про державно-приватне партнерство : закон України від 01.07.2010 № 2404-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
13. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин : кол. моногр. / за заг. ред. М. А. Хвесика ; НАН України, Ін-т економіки природокористування та стал. розвитку. — К., 2012. — 400 с.
14. Капіталізація економіки України / за ред. В. М. Гейця, А. А. Гриценка ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2007. — 220 с.
15. *Кашенко О. Л.* Механізми фінансового і правового регулювання у природокористуванні / О. Л. Кашенко // Фінанси України. — 2001. — № 2. — С. 141—146.

16. *Клиновий Д. В.* Концептуальні засади та провідні фактори капіталізації природних ресурсів як джерела національного багатства України / Д. В. Клиновий // Вісник Міжнародного науково-технічного університету. Серія : економіка. — 2012. — № 3 (6). — С. 34—38.

17. *Клиновий Д. В.* Сек'юритизація природних ресурсів України як інноваційний чинник капіталізації природно-ресурсних відносин / Д. В. Клиновий // Концепції та механізми сучасних трансформацій на фінансовому ринку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20—21 верес. 2013 р., м. Ірпінь / Нац. ун-т ДПС України. — Ірпінь, 2012. — С. 54—56.

18. *Княгинин В.* Капитализация регионов: проблемы, задачи, механизмы / В. Княгинин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.csr-nw.ru/content/data/article/file/st45_605.pdf.

19. *Козоріз М. А.* Роль і функції капіталізації в забезпеченні економічного розвитку суб'єктів господарювання / М. А. Козоріз // Регіональна економіка. — 2007. — № 2. — С. 42—48.

20. *Малова Т.* Капитализация в условиях российской экономики: теоретические и практические аспекты / Т. Малова. — 2-е изд. — М. : Либроком, 2009. — 208 с.

21. *Матвієнко М. І.* Еволюція поглядів на сутність процесу капіталізації / М. І. Матвієнко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2008_5_2/zbirnuk_ETEI_08_2_18.pdf.

22. *Мельник Л. М.* Конкретизація понять капіталізації підприємства / Л. М. Мельник // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 4, т. 3. — С. 24—44.

23. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / за наук. ред. М. А. Хвесика ; НАН України, Ін-т економіки природокористування та стал. розвитку. — К., 2013. — 40 с.

24. Особенности воспроизводства регионального капитала: сущность, подходы к оценке, методы управления / под общ. ред. Ю. В. Савельева ; РАН, Карельск. научн. центр. — Петрозаводск, 2008. — 213 с.

25. *Пачина Т. М.* Управление пространственной гармонизацией движения национального капитала / Т. М. Пачина ; РАН, Кольск. научн. центр. — Апатиты, 2006. — 254 с.

26. *Пилипів В. В.* Проблемні аспекти капіталізації природних ресурсів в системі територіального управління / В. В. Пилипів // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 15. — С. 42—45.

27. *Пилипів В. В.* Управління відтворенням територіальних економічних систем у фінансовому просторі / В. В. Пилипів ; НАН України, РВПС України. — К., 2011. — 400 с.

28. *Пінчук Н. М.* Підвищення ефективності державного управління й фінансування у сфері надкористування / Н. М. Пінчук // Фінанси України. — 2004. — № 6. — С. 59—66.

29. *Плякин А. В.* Региональная природно-хозяйственная система: механизм пространственной экономической трансформации / А. В. Плякин ; LAPLAMBERT Academic Publishing Gmb H&Co. — KG, 2011. — 400 с.

30. *Силифонкина С. В.* Анализ методологических подходов к оценке капитализации территории / С. В. Силифонкина // Молодой ученый. — 2011. — № 1. — С. 100—107.

31. *Смирнова Е. В.* Эколого-экономическая оценка природных ресурсов: цели, необходимость и подходы / Е. В. Смирнова // Економіка: проблеми теорії та практики. — 2005. — Вип. 201, т. 3. — С. 728—733.

32. *Soto Э., де.* Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире / Э. де Сото ; пер. с англ. Б. Пинскер, науч. ред. Р. Левита. — М. : Олимп-Бизнес, 2004. — 272 с.
33. *Фридман Д.* Анализ и оценка приносящей доход недвижимости / Д. Фридман, Н. Ордуэй. — М. : Дело, 1997. — 480 с.
34. *Харченко Г.* Институт трасту в правовой системе Украины / Г. Харченко [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/18/548>.
35. *Шумська С.* Капіталізація економіки України: оцінки і резерви зростання / С. Шумська // Економічна теорія. — 2003. — № 3. — С. 61–72.
36. *Coskun Samli A.* Corporate search for market power: the seven strategic megatrends of the twentieth century / A. Coskun Samli // *Business and Society Review*. — 2004. — No. 109 (2). — P 263–280.
37. *Kinnard W.* Income Property Valuation / W. Kinnard. — Lexington : D. C. Heath and Company, 1979. — P. 64.
38. *Proudhon J.* What is Property? An Inquiry into the Principle of Right and of Government / J. Proudhon ; transl. from the French by Benj. R. Tucker. — N. Y. : Dover, 1970. — 457 p.
39. *Real Estate Appraisal Principles and Terminology / Society of Residential Appraisers.* — Chicago, 1960. — P. 34.